

INKLIUZINIS AR ĮTRAUKUSIS UGDYMAS: SOCIALINIŲ KONSTRUKTŲ INTERPRETACIJOS ŠVIETIMO KAITOS KONTEKSTE

Stefanija Ališauskienė, Lina Miltenienė
Šiaulių universitetas, Lietuva

Anotacija

Straipsnyje gvildenama inkluzinio ugdymo samprata ir inkluzinio ugdymo konstrukto interpretacijos švietimo kaitos kontekste. Taikant aprašomojo tyrimo metodologinę prieigą teoriškai analizuojama inkluzinio ugdymo sampratos raida ir esminių idėjų raiška Lietuvos strateginiuose švietimo dokumentuose tarptautinės politikos, susijusios su žmogaus teisių bei inkluzinio ugdymo nuostatų įtvirtinimu, kontekste. Svarbiausių šalies švietimą reglamentuojančių dokumentų analizė parodė, kad kokybiško ugdymo visiems, pripažįstant ir vertinant ugdymo ir ugdymosi proceso dalyvių ir jų poreikių įvairovę, nuostatos tiesiogiai arba latentiška yra įtvirtintos švietimo politikoje. Naujausiuose švietimo dokumentuose inkluzinio ugdymo termino nėra, jo semantinis turinys taip pat neapibrėžtas. Sudėtingą socialinį konstruktą „inkluzinis ugdymas“ bandoma keisti terminu „įtraukusis ugdymas“, kurio turinys taip pat neatskleistas. Neapibrėžtas sudėtingų sąvokų / konstrukto turinys skatina įvairias interpretacijas, lemia terminų painiojimą. Straipsnyje išryškinama būtinybė permąstyti šių sąvokų turinį bei sąsajas su švietimo ir ugdymo modeliu, kurį ketinama įgyvendinti – inkluzinio ugdymo ar integruoto (įtraukiojo) ugdymo, ir aiškiai apibrėžti nacionaliniuose švietimo dokumentuose.

Esminiai žodžiai: *inkluzinis ugdymas, įvairovė, įtraukusis ugdymas, interpretacijos.*

Įvadas

Viena pagrindinių žmogaus teisių yra teisė į ugdymą ir ugdymąsi (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1946¹, JT neįgaliųjų teisių konvencija, 2006², kiti tarptautiniai dokumentai). Demokratinėmis vertybėmis ir žmogaus teisėmis grįstas inkluzinis ugdymas Salamankos deklaracijoje (1994) apibrėžiamas

¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1946 (angl. *Universal Declaration of Human Rights*), <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a26>; http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=

² JT neįgaliųjų teisių konvencija, 2006 (angl. *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*), <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259>; http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882

kaip „mokyklos visiems“ kūrimas. Judėjimas už žmogaus teises įtvirtino nuostatą ir reikalavimą, kad kiekvienas būtų vertinamas ir ugdomas, remiantis lygia-teisiškumo bei socialinio teisingumo principais ir atsižvelgiant į poreikius. Šie principai yra esminiai įgyvendinant inkluzinį ugdymą. Planuojant švietimo Europoje raidos perspektyvą iki 2020 m.³ numatyta, kad ugdymas turi būti grindžiamas demokratinėmis vertybėmis, pagarba žmogaus teisėms, tarpkultūrinėmis kompetencijomis, o kiekvienam besimokančiajam, taip pat ir turintiesiems specialiųjų ugdymosi poreikių, užtikrinta galimybė įgyti kvalifikaciją, pritaikant ir personalizuojant ugdymą, atsižvelgiant į kiekvieno poreikius. Lygios galimybės ir inkluzija – tai vieni svarbiausių UNESCO (2016) paskelbtų švietimo uždavinių, numatytų įgyvendinti iki 2030 metų. 2015 m. bendroje Europos Tarybos ir Europos Komisijos ataskaitoje apie strateginių tikslų įgyvendinimą švietimo ir ugdymo srityse (ET 2020)⁴ iškelti nauji Europos bendradarbiavimo prioritetai, kuriuose akcentuojama, jog švietimo ir ugdymo sistemoms kyla iššūkių, kaip užtikrinti kokybišką *švietimo prieinamumą visiems* integruojant, įtraukiant įvairių gebėjimų bei iš įvairių aplinkų asmenis ir skatinant socialinę konvergenciją (ET, European Commission, 2015, p. 3).

Visos Europos šalys įsipareigojo kurti ir įgyvendinti inkluzinio ugdymo sistemas. Tačiau inkluzinis ugdymas įvairiose šalyse įgyvendinamas skirtingai, atsižvelgiant į praeities ir dabarties kontekstus. Kadangi inkluzinio ugdymo sistemos yra vienos iš esminių sąlygų siekiant sukurti inkluzines visuomenes, todėl visos šalys, nepaisant skirtingumų, inkluzinio ugdymo įgyvendinimą grindžia bendromis etinėmis ir politinėmis nuostatomis⁵.

Švietimo, kaip vieno iš esminių socialinės srities sektorių, pokyčiai inkluzinio ugdymo link skatina ieškoti, kurti, keisti nusistovėjusias tradicijas, vertybes, sąvokas. Tokios sąvokos kaip ugdymo *veiksmingumas, teisingumas, inkluzija* dera su Jungtinių Tautų darnios raidos 4 tikslu „užtikrinti inkluzinį ir teisingą kokybišką ugdymą visiems“ (United Nations, 2015).

Inkluzinio ugdymo ideologija turi būti glaudžiai susijusi su derama bei tinkamai suderinta terminija ir sąvokomis. Remiantis socialinio konstruktyvizmo paradigma, įvairių susijusių struktūrų ir sistemų bei sričių atstovų diskusijos ir debatai tiek tarptautiniame, tiek nacionaliniame kontekste leidžia konstruoti suderintą ir palyginamą turinį turinčius socialinius konstruktus. Kitu atveju

³ *The role of education in the Europe 2030 strategy: addressing current and new challenges of sustainability, inclusiveness and attractiveness*, Eriksson Waterschoot, S. (2018). European Commission, <https://circabc.europa.eu/webdav>

⁴ Education and Training 2020. Joint Report, 02 September 2015, <https://ec.europa.eu/education/>; https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en

⁵ *Agency Position on Inclusive Education Systems*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, <https://inclusive-education-in-action.org/index.php/resources/>

naujos sąvokos paprasčiausiai pakeičia senas, tačiau nekeičia nei politikos, nei praktikos.

Įvairiuose socialiniuose kultūriniuose kontekstuose tokios sąvokos, kaip *integracija*, *integruotas ugdymas*, *inkliuzija*, *inkliuzinis ugdymas*, *mokykla visiems*, *kokybiškas ugdymas visiems*, gali būti skirtingai interpretuojamos, t. y. turėti savitą turinį, kartais vartojamos kaip sinonimai, t. y. nepagrįstai keičiamos vienos kitomis. Tokia sampratų įvairovė skirtinguose socialiniuose kontekstuose siejama su bendrosios ir švietimo politikos veiksniais, švietimo politikos moksliniu metodologiniu pagrindu, vertybinėmis nuostatomis, istorine patirtimi, tarptautinio bendradarbiavimo patirtimi bei dalyvavimu prisidedant prie šių sąvokų turinio konstravimo. Nacionaliniu lygmeniu kiekviena šalis turi aiškiai apsispręsti ir sutarti, *kas yra kas*, kokią švietimo ir ugdymo modelį – inkliuzinio ugdymo ar integruoto (įtraukiojo) ugdymo – ketinama įgyvendinti, koks yra vienos ar kitos sąvokos turinys, aiškiai jas apibrėžti ir reglamentuoti, nepainioti jų tarpusavyje.

Šio straipsnio autorės siekia atskleisti inkliuzinio ugdymo sampratą ir kaip šios sampratos turinys atsispindi naujausiuose šalies teisiniuose dokumentuose. Inkliuzinio ugdymo sampratos turinio atskleidimas padėtų geriau suprasti šio sudėtingo proceso esmę ir tai, kodėl svarbu tinkamai jį įvardyti.

Tyrimo objektas – inkliuzinio ugdymo konstrukto interpretacijos švietimo kaitos kontekste.

Tyrimo metodologija. Straipsnis grindžiamas teorinių šaltinių studija, tarptautinių dokumentų, susijusių su žmogaus teisių ir inkliuzinio ugdymo nuostatų įtvirtinimu, apžvalga, taip pat nacionalinių švietimo bei ugdymo dokumentų analize.

Socialiniai konstruktai *integruotas ugdymas* ir *inkliuzinis ugdymas* švietimo ir ugdymo kaitos kontekste

Lietuvoje jau daugiau kaip du dešimtmečius akademinėse ir švietimo bei ugdymo praktikų bendruomenėse diskutuojamos sąvokos „integruotas ugdymas“ ir „inkliuzinis ugdymas“. 1998 m. Specialiojo ugdymo įstatyme⁶ buvo apibrėžtas integracijos principas, reiškiantis „specialiųjų poreikių asmenų“ ugdymąsi ir ugdymą kartu su kitais vietos bendruomenės nariais ir lygiateisi dalyvavimą jos gyvenime, išskirtos dvi integruoto ugdymo formos – *visiška integracija* ir *dalinė integracija*. Tačiau naujausiuose švietimo dokumentuose nei *integruoto ugdymo*, nei *inkliuzinio ugdymo* sąvokų turinys nėra apibrėžtas. Pastaraisiais metais sudėtingą socialinį konstruktą „inkliuzinis ugdymas“ (angl. *inclusive education*) bandoma sulietuvinti ir keisti sąvoka „įtraukusis ugdymas“, kurios turinys taip

⁶ LR specialiojo ugdymo įstatymas. 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969. Vilnius.

pat neatskleistas. Tiesa, 2014 m. rugsėjo 5 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu buvo patvirtintas Bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, stiprinimo ir **inkliuzinio ugdymo** (paryškinta mūsų – aut. past.) plėtros 2014–2016 metų planas. Taigi, atsisakant tarptautiniu mastu sukonstruotų ir pripažintų konstruktyvų, tokių kaip „inkliuzinis ugdymas“, ir bandant juos pakeisti kitais (šiuo atveju „įtraukiuoju ugdymu“) prarandama konstrukto prasmė ir turinys, neretai atsiranda painiava. Pvz., vienas iš aktyviųjų mokymo(si) metodų yra *įtraukianti paskaita* – žinios pateikiamos ne pasyviai klausantis ar konspektuojant medžiagą, o pateikiant įvairius klausimus ir sudarant galimybę diskutuoti, o viena Lietuvos aukštoji mokykla siūlo seminarą „Medijos ir įtraukusis ugdymas ateities visuomenėje“, kurio turinys trumpai pristatomas taip: <...*Medijų ir informacinis raštingumas akcentuoja įtraukaus ir nuolatinio mokymosi būtinybę susivokti greitai besikeičiančioje medijų aplinkoje... seminarą, skirtą šiuolaikinių medijų integravimui į formalaus ir neformalaus ugdymo procesą...*>⁷. Bet ar čia turimas mintyje „įtraukusis (patrauklus, įtraukiantis) ugdymas“ (angl. *engaging education*) yra identiškas „inkliuziniam ugdymui“? Taip pat pastebima painiava inkliuzinio ugdymo sąvoką verčiant iš lietuvių kalbos į anglų kalbą (pvz., *involving, involvement* ir pan.). Taigi, sąvokų su skirtingais pažymiminiais „įtraukiantis“ ar „įtraukusis“, „inkliuzinis“ painiojimas tarpusavyje vertintinas kaip vienas iš susikalbėjimo trukdžių.

Sąvokos, kurias pateikia atsakingi Lietuvos švietimo politiką formuojančių organizacijų atstovai tarptautinėms organizacijoms, taip pat aiškinamos savitai. Pvz., tarptautinei švietimo bendruomenei skirtuose publikuotuose leidiniuose, kurie rekomenduojami kaip sąvokas išaiškinantys šaltiniai⁸, sąvoka *inclusion* rekomenduojama vartoti kaip „inkliuzija“, tačiau *inclusive education* jau sulietuvinama ir lietuviškajame kontekste siūloma vartoti kaip „įtraukusis ugdymas“. Platus, vertybinius inkliuzinio ugdymo turinio konstravimo principus apibrėžiantis konstruktas *inclusive curriculum* lietuvių kalboje susiaurinamas ir pateikiamas kaip „įtraukiojo ugdymo programa“, kuri neegzistuoja nei švietimo politikoje, nei praktikoje.

Dauguma Europos šalių, pvz., Danija, Estija, Ispanija, Italija, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vokietija ir kt., vartoja tarptautiniu mastu pripažintą terminą, kurios priklausomasis dėmuo siejamas su anglų kalbos žodžiu *inclusion* (žr. 1 lentelę).

⁷ https://www.vdu.lt/lt/ivykiai/seminarai-mokytojams/?fbclid=IwAR0fORszlUTLJP_PLJ8-Qm-WXlwhBS4MjICoi3J2fqnbSdZ67f-Ejbin4Q

⁸ Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūros leidinyje *Thematic Key Words for Special Needs and Inclusive Education Glossary of Terms* (2014).

1 lentelė

Sąvokų, susijusių su inkluziniu ugdymu, atitikmenys Europos šalyse⁹

EN	LT	IT	NL	NO	DE
<i>Inclusion</i>	<i>Inkluzija</i>	<i>Inclusione</i>	<i>Inclusie</i>	<i>Inkludering</i>	<i>Inklusion</i>
<i>Inclusive education</i>	<i>Įtraukusis ugdymas</i>	<i>Educazione inclusiva</i>	<i>Inclusief onderwijs</i>	<i>Inkluderende opplæring</i>	<i>Inklusive bildung</i>
<i>Inclusive education setting</i>	<i>Įtraukiojo ugdymo aplinka</i>	<i>Ambiente educativo inclusivo</i>	<i>Inclusieve onderwijssetting</i>	<i>Inkluderende opplæringsrammer</i>	<i>Inklusive beschulung</i>
<i>Inclusive setting</i>	<i>Įtraukioji aplinka</i>	<i>Ambiente inclusivo</i>	<i>Inclusieve setting</i>	<i>Inkluderende miljø</i>	<i>Inklusive schule</i>

Nevienodas arba netikslus sudėtingų sąvokų vartojimas klaidina. Lietuviškas žodis *įtraukus* padarytas iš žodžio *įtraukti*, kurio antroji reikšmė DLKŽ¹⁰ (2012, p. 264) aiškinama taip: 2. padaryti dalyviu, nariu: *Įtraukti visus į darbą. Įtraukė nariais į draugijos veiklą. Veiksmažodis įtraukti pabrėžia imperatyvų siekį kažką kitą įtraukti, matant asmenį kaip objektą, o ne lygiavertį partnerį socialinio dalyvavimo ir mokymosi konstravimo procese. Ypatingų poreikių turinčių mokinių įtraukimas į bendrojo ugdymo mokyklas, tikintis, kad šie vaikai prisitaikys prie standartizuotų reikalavimų ir įprastos mokyklos tvarkos pastarajai nesikeičiant, buvo įprasta praktika integracijos laikotarpiu, t. y. paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje.*

Tarptautiniuose dokumentuose¹¹ pabrėžiami skirtumai tarp integruoto ir inkluzinio ugdymo:

- *integracija (integruotas ugdymas)* – tai procesas, kai vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, susijusių su sutrikimais, negalia, nepalankiais socialiniais aplinkos veiksniais ir kt., yra *įtraukiami* į bendrojo ugdymo mokyklas (angl. *absorbed into the mainstream education*¹²), tikintis, kad šie vaikai prisitaikys prie standartizuotų reikalavimų; *įtraukimas* tam tikra prasme siejamas su galios santykiais;
- *inkluzija (inkluzinis ugdymas)* – tai sisteminės reformos procesas, kuris apima ugdymo turinio, metodų, požiūrių, vertybių, struktūrų ir strategijų po-

⁹ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2014. Thematic Key Words for Special Needs and Inclusive Education. Odense, Denmark: European Agency for Special Needs and Inclusive Education.

¹⁰ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2012.

¹¹ CRPD-GC-4 (2016). Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 4 (2016). Article 24: Right to inclusive education. 2 September 2016. Article 24 (11).

¹² *Difference Between Inclusion and Integration*, 2015: <https://www.differencebetween.com/difference-between-inclusion-and-vs-integration/>

kyčius, užtikrinančius mokymosi kliūčių įveikimą ir socialiniu teisingumu bei dalyvavimu grįstas visų ugdytinių mokymosi patirtis. Inkluzinis ugdymas orientuotas į visus ir kiekvieną vaiką, pripažįstant ir vertinant įvairovę ir užtikrinant kokybišką kiekvieno vaiko ugdymąsi.

Lietuvos pedagogų praktikų bendruomenėse vis dažniau pasigirsta nuomonių, kad skirtumų tarp sąvokų „integruotas ugdymas“, „inkluzinis ugdymas“, „įtraukusis ugdymas“ nėra, tik modernesnės tarsi pakeičia jau „atgyvenusias“. Bet ar taip yra iš tikrųjų? Šiame kontekste aktualus tampa Duoblienės (2008) keliamas klausimas: *kaip galėtume ir turėtume interpretuoti ugdymą šiandien, kai susiduriame su sparčiais pokyčiais ir naujovių gausa, kai dažnas švietimo ar ugdymo kliuvinys yra įvairių nesuderinamų paradigmu¹³ eklektika viename švietimo dokumente ar rašte?*¹⁴ Pasak autorės, „postmodernistai švietimo problematiką, kaip ir visų kitų socialinių sričių problematiką, pirmiausia sieja su kalbos vartojimu, jos daugiasluoksniškumu, žaismingumu, taip pat nepastovumu. Žodžių prasmė visuomet išslysta, kai tik norima ją pagauti“ (p. 9).

Pasaulėžiūra yra darni sąvokų, sampratų, teoremų, vertybinių nuostatų visuma, kuri leidžia konstruoti visuminį supratimą apie pasaulį, padeda suprasti ir interpretuoti jo elementus bei įprasminti patirtis. Socialiniai konstruktai akcentuoja tam tikrus realybės aspektus ir leidžia interpretuoti matomus ir nematomus (latentinius) procesus. Socialiniai konstruktai sudaro tam tikrą subjektyvios realybės interpretavimo pagrindą, todėl labai svarbu, kad įvairių visuomenės grupių subjektyvios interpretacijos derėtų su konstruojamu ar sukonstruotu realybės vaizdiniu tam tikrame kontekste (Huitt, 2011). Socialinis konstruktas yra konstruojamas tam tikrame socialiniame-istoriniame-kultūriniame kontekste, tame tikroje bendruomenėje, visuomenėje – šiuo atveju tarptautiniame kontekste su dalyvaujančių šalių įsipareigojimais, todėl, pakeitus konstrukto pavadinimą, prarandamas jo turinys, tampa sunku susikalbėti. Tuomet konstruktas turėtų būti re(per)konstruojamas. Neatskleidus vartojamų sąvokų esminių idėjinių ir prasminių skirtumų ir jų nesusiejus su apsibrėžta švietimo paradigma švietimo politikos lygmeniu, joms trūksta turinio ir jos neprilygsta socialiniam konstruktui.

¹³ Paradigma, remiantis dinamine sistemos teorija, yra visuma sąvokų, sampratų, vertybių ir praktikos. Svarbu, kad visa tai veikia tam tikroje bendruomenėje ir formuoja realybės viziją, kuri sudaro bendruomenės saviorganizacijos pagrindą. Žr. Huitt, W. (2011). *Analyzing paradigms used in education and schooling. Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University, <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/paradigm.pdf>

¹⁴ https://www.researchgate.net/publication/291246830_Postmodernios_minties_reiksme_svietimo_kaitai

Inkliuzinis ugdymas sisteminiu požiūriu

Inkliuzinis ugdymas¹⁵ yra **filosofija, švietimo politika ir kultūra bei ugdymo praktika**. Inkluzinio ugdymo įgyvendinimas grindžiamas sisteminiu požiūriu, siejant inkluzinio ugdymo politikos formavimą, inkluzinio ugdymo kultūros kūrimą ir inkluzinio ugdymo praktikos realizavimą (Booth ir Ainscow, 2002; 2016¹⁶). Tai sudėtingas tęstinis procesas, kuris turi būti įgyvendinamas sistemiškai ir nuosekliai. Vienas pirmųjų inkluzinio ugdymo įgyvendinimo etapų – inkluzinio švietimo ir ugdymo politikos teisinis reglamentavimas ir įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu. Vizijos, strategijos, žinių, patirties, nuostatų ir teisinės bazės dėmė yra būtina prielaida inkluzinio švietimo ir ugdymo plėtrai bei žmogaus teisėms ir teisingumo principui švietimo sistemoje įgyvendinti. Įgyvendinant inkluzinį ugdymą, susiduriama su įvairiais interesais – socialiniais, ekonominiais, kultūriniais, techniniais, kuriuos būtina suderinti, numatant prioritetinius tikslus, todėl svarbus etapas yra interesų derinimas tarp švietimo dalyvių (Peters, 2006)¹⁷. Inkluzinio ugdymo **politika**, atsižvelgiant į tarptautiniu mastu priimtas nuostatas, turi būti formuojama tiek nacionaliniu, tiek mokyklos lygmeniu ir turi atsispindėti strateginiuose dokumentuose. Inkluzinio ugdymo politikos dimensija apima *mokyklos visiems kūrimo ir pagalbos mokiniui įvairovei remti principus*¹⁸.

Inkluzinio ugdymo nuostatų įgyvendinimas reikalauja ne tik inkluzinės švietimo politikos, bet ir kultūros, pedagoginės praktikos, mokslinių tyrimų, pedagogų ir specialistų rengimo pokyčių, aktyvaus nevyriausybinų organizacijų dalyvavimo keičiant visuomenės nuostatas į visų vaikų kokybišką ugdymą kartu su bendraamžiais bendrose mokyklose.

¹⁵ Inkluzinis ugdymas yra orientuotas į kokybišką visų vaikų ugdymą ir inkluzinės visuomenės kūrimą. Daugumoje pasaulio šalių inkluzinio ugdymo samprata grindžiama tarptautiniu mastu priimta apibrėžtimi, kuri teigia, kad *inkluzinis ugdymas – tai nenutrūkstantis procesas, kuriuo siekiama užtikrinti kokybišką ugdymą visiems visuomenės nariams, pripažįstant ir gerbiant įvairovę, atsižvelgiant į kiekvieno individualius gebėjimus ir poreikius, vengiant bet kokios diskriminacijos* (UNESCO, 2009): International Conference on Education 48th session, Geneva, Switzerland. 25–28 November 2008. *Inclusive Education: the Way of the Future*. Final Report, http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Policy_Dialogue/48th_ICE/ICE_FINAL_REPORT_eng.pdf

¹⁶ Booth, T., Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. CSIE; Booth, T., Ainscow, M. (2016). *Index for Inclusion: a guide to school development led by inclusive values*. *Index for inclusion network*.

¹⁷ Peters, S. J. (2006). *Inclusive Education: An EFA Strategy for All Children*. World Bank, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079993288/InclusiveEdu_efa_strategy_for_children.pdf

¹⁸ Booth, T., Ainscow, M. (2016). *Index for Inclusion: a guide to school development led by inclusive values*. *Index for inclusion network*.

Įgyvendinant inkliuzinį ugdymą, itin svarbi bendroji nacionalinė ir mokyklos **kultūra**¹⁹. Inkliuzinė mokyklos kultūra apima *bendruomenės kūrimą*, kur kiekvienas bendruomenės narys jaučiasi priimtas ir svarbus, mokiniai padeda vienas kitam, vyrauja bendradarbiavimo ir pagarbos vienas kitam atmosfera, mokyklos ir tėvų partnerystė, mokyklos ir švietimo administratorių bendradarbiavimas, o vietos bendruomenė įtraukiama į mokyklos gyvenimą, ir *inkliuzinio ugdymo vertybių puoselėjimą*. Kiekvienas mokinys yra vertingas ir vertinamas, mokyklos darbuotojų ir mokinių santykiai grindžiami žmogiškosiomis vertybėmis, mokykla siekia pašalinti mokymosi ir dalyvavimo kliūtis bei užkirsti kelią bet kokiai diskriminacijai.

Inkliuzinio ugdymo **praktika**²⁰ – tai kasdienės situacijos mokykloje, kuriose atsispindi mokyklos kultūra ir politika. Inkliuzinio ugdymo praktika apima *mokymo ir mokymosi organizavimą („orkestruotę“), išteklių telkimą ir panaudojimą, ugdymo turinį*. Mokymo ir mokymosi organizavimas orientuotas į personalizuoto mokymosi planavimą, užtikrinantį kiekvieno besimokančiojo aktyvų dalyvavimą tiek formaliose, tiek neformaliose ugdymo veiklose, mokymąsi mokytis, pagalbą vienas kitam, bendradarbiavimą. Turimi bei kiti reikalingi ištekliai (žmogiškieji ir materialieji) telkiami ir panaudojami tam, kad būtų užtikrintas kiekvieno besimokančiojo mokymasis ir dalyvavimas. Ištekliai turi būti visiems vienodai prieinami, o skirtybės – kalba, amžius, pasiekimai, kultūrinė patirtis, negalia – pripažįstamos ir panaudojamos mokymosi procese kaip ištekliai (Booth ir Ainscow, 2016).

Inkliuzinio ugdymo politika, kultūra ir praktika užtikrina mokyklos pasirengimą priimti visus besimokančiuosius, nepaisant individualių ypatybių, kliūčių ar sunkumų, ir užtikrinti kokybišką kiekvieno ugdymąsi. Svarbu suprasti, kad inkliuzinis ugdymas – nenutrūkstantis mokyklos kaitos ir tobulėjimo procesas²¹. Inkliuzija neįsivaizduojama be kiekvieno besimokančio asmens buvimo bendroje fizinėje aplinkose su savo bendraamžiais, dalyvavimo ir pasiekimų kokybės užtikrinimo. Remiantis šia nuostata, išskiriami trys esminiai inkliuzinio ugdymo lygmenys: *įtraukimas / buvimas kartu* (angl. *presence*), *dalyvavimas* ir *pasiekimai* (Ainscow, Booth, Dyson, 2006). Autoriai pažymi, kad įvairių poreikių turinčių mokinių įtraukimas ir buvimas bendroje ugdymosi aplinkose – tai pamatinis, tačiau tik pirmasis inkliuzinio ugdymo etapas. Įgyvendinant inkliuzinį ugdymą, svarbu užtikrinti besimokančiojo aktyvų ir prasmingą dalyvavimą ugdymosi procese tiek per formalias, tiek ir per neformalias veiklas, galimybę *būti* ir *jaustis* klasės ir mokyklos bendruomenės dalimi, atlikti reikšmingą vaidmenį bendruomenės gyvenime. Taip pat svarbu užtikrinti, kad

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ UNESCO (2001). Open File on Inclusive Education: Support materials for Managers and Administrators.

kiekvienas mokinys mokykloje patirtų sėkmę, įgytų mokymosi patirties, kad kiekvieno pasiekimai būtų pastebėti ir įvertinti.

Inkluzija yra orientuota į mokinių atskirties ir diskriminavimo mažinimą, efektyviau pritaikant ugdymo turinį, keičiant mokyklos kultūrą, užtikrinant aktyvesnį dalyvavimą mokyklos bendruomenės gyvenime (Ainscow, Booth, ir Dyson, 2006). Įgyvendinant inkluzinį ugdymą, svarbu laikytis tam tikrų principų (Ainscow, ir Booth, 2002; 2016; European Agency, 2009)²²:

- holistinio požiūrio į asmenį ir ugdymą, kai siekiama pažinti kiekvieną besimokantįjį ir identifikuoti jo gebėjimus bei interesus, juos panaudoti atskleidžiant asmeninį potencialą, personalizuojant ugdymąsi;
- atsakingos ir įsipareigojančios lyderystės (angl. *committed leadership*), kuria siekiama kurti inkluzinio ugdymo kultūrą, politiką, teisinę bazę ir praktiką įvairiais lygmenimis ir visose mokyklos aplinkose;
- informacijos ir fizinių aplinkų prieinamumo;
- mokymuisi draugiškos aplinkos, kurioje kiekvienas jaučiasi saugus, priimtas, sulaukia pagalbos, yra skatinamas mokytis ir išreikšti save;
- visų vaikų dalyvavimo ugdymo procese užtikrinimo;
- diferencijuoto, individualizuoto, personalizuoto ugdymo ir ugdymosi – pagalba suteikiama, atsižvelgiant į mokinių poreikius;
- visų mokytojų ugdymas ir pasirengimas dirbti inkluzinėje mokykloje – sudaromos galimybės tobulėti bei įgyti naujų kompetencijų, reikalingų įgyvendinant inkluzinį ugdymą, mokytis vieniems iš kitų bendradarbiavimo ir problemų sprendimo procese;
- išteklių sutelkimo ir efektyvaus jų valdymo bei panaudojimo.

Tarptautinės organizacijos²³ inkluzinį ugdymą apibūdina kaip nuolat tobulėjančią procesą, orientuotą į įvairius ir besikeičiančius besimokančiųjų poreikius, skirtybių, kaip išteklių, vertinimą ir mokymąsi iš jų. Inkluzinis ugdymas siejamas ne tik su specialiuoju ugdymosi poreikiu, kurie gali kilti dėl išskirtinių gabumų, sutrikimų, nepalankių socialinės aplinkos veiksnių, turinčiųjų, bet ir kitų vaikų, kurie gali būti pažeidžiami dėl savo skirtybių ir dėl to diskriminuojami, taip pat visų kitų vaikų kokybišku ugdymu kartu su bendraamžiais. Akcentuojamas poreikis keisti mokyklos kultūrą, politiką ir praktiką, siekiant šalinti bet kokias inkluzinio ugdymosi kliūtis ir užtikrinti kokybišką kiekvieno ir visų

²² European Agency for Development in Special Needs Education, 2009. Key Principles for Promoting Quality in Inclusive Education – Recommendations for Policy Makers, Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education. Detailed description of inclusive education principles can be found in www.european-agency.org

²³ UNESCO, Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo agentūra ir kt.

vaikų ugdymą²⁴. Kliūčių šalinimas vertinamas kaip esminė lygiavėčio ir socialiai teisingo ugdymo ir ugdymosi sąlyga, užtikrinanti prieinamumą ir aktyvų visų mokinių dalyvavimą formalaus ir neformalaus ugdymosi procesuose, pagalbą ir pažangą, užkertant kelią bet kokiai diskriminacijai.

Inkluzija apima švietimo ir ugdymo sistemų ir struktūrų tobulinimą bei bendruomenių stiprinimą, siekiant ne tik pripažinti besimokančių asmenų įvairovę, užtikrinti visų dalyvavimą, užkirsti kelią bet kokiai diskriminacijai, bet ir įveikti žalingus stereotipus bei mokymosi ir dalyvavimo kliūtis. Įgyvendinant inkluzinę ugdymą, esminiai švietimo politikos ir teisinės bazės bei švietimo ir ugdymo sistemos finansavimo, administravimo, planavimo, ugdymo praktikos bei monitoringo pokyčiai turi būti orientuoti į kiekvieno vaiko gerovės užtikrinimą²⁵.

Inkluzija, kaip esminė švietimo ir ugdymo nuostata ir filosofija, visiems vaikams sudaro galimybę tapti bendraamžių bendruomenės nariais, daugiau išmokyti, įgyti socialinių ir emocinių kompetencijų ir patirties. Šiame kontekste inkluzinis ugdymas suprantamas kaip visų mokinių pagrindinė teisė, gerovės ir orumo užtikrinimas, pagarba individualumui, kiekvieno poreikių ir galimybių pripažinimas, leidžiantis *dalyvauti, būti* visuomenės dalimi. Inkluzija turi užtikrinti, kad kiekvienas vaikas jaustųsi priimtas, kiekvieno unikalūs poreikiai ir mokymosi stiliai bei strategijos būtų atpažinti, vertinami, į juos atsižvelgiama, jie tenkinami. Socialiniu teisingumu grįsta švietimo ir ugdymo sistema turi užtikrinti, kad visi vaikai, jų tėvai, kiti bendruomenės nariai būtų gerbiami ir priimti. Taip pat tai esminė sąlyga, leidžianti įgyvendinti kitas žmogaus teises ir kurti inkluzinę visuomenę, bei nuolatinis įsipareigojimas šalinti kliūtis, trukdančias užtikrinti kiekvieno teisę į ugdymąsi²⁶. Taigi, inkluzinis ugdymas *nėra vien tik ugdymo prieinamumas ir (arba) įtraukimas* bei pedagogų perkvalifikavimas. Pirmiausia tai – vertybių, nuostatų, įsitikinimų kaita.

Inkluzinio ugdymo samprata nacionaliniuose švietimo ir ugdymo dokumentuose

Tyrimo metodologija. Siekiant atskleisti, kaip inkluzinio ugdymo samprata aiškinama ir reglamentuojama Lietuvos nacionaliniame kontekste, pasirinkta aprašomojo tyrimo metodologinė prieiga. Aprašomojo tyrimo tikslas – surinkti informaciją apie esamą situaciją ir teoriškai išanalizuoti inkluzinio ugdymo sampratos raidą ir esminių idėjų raišką Lietuvos strateginiuose švietimo

²⁴ UNESCO (2016). Reaching out to All Learners: a Resource Pack to Supporting Inclusive Education. Defining inclusive education, http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/ibe-crp-inclusiveeducation-2016_eng.pdf

²⁵ CRPD-GC-4 (2016). Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 4 (2016). Article 24: Right to inclusive education. 2 September 2016.

²⁶ Ten pat: Article 24.

dokumentuose. Tyrimą sudarė keletas etapų. Pirmajame etape analizei atrinkti pagrindiniai 1989–2018 m. laikotarpio šalies strateginiai švietimo dokumentai. Esminis dokumentų atrankos kriterijus – strateginis valstybinis švietimo sektoriaus dokumentas, kuriuo remiantis vykdomos švietimo reformos ir iniciatyvos. Šių kriterijų atitiko 6 dokumentai: *Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija* (1989); *LR švietimo įstatymas* (1991; 2011); *LR specialiojo ugdymo įstatymas* (1998); *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija* (2013); *Geros mokyklos koncepcija* (2015). Antrajame etape atlikta atrinktų švietimo ir ugdymo dokumentų analizė šiais aspektais: *esminės švietimo sistemos nuostatos, švietimo tikslai ir švietimo pagalbos reglamentavimas*. Nagrinėjant nurodytus aspektus, ieškota jų dermės su inkliuzinio ugdymo nuostatomis. Taip pat analizuojant atrinktus dokumentus ieškota sąvokų „integruotas ugdymas / integracija“, „inkliuzinis ugdymas / inkliuzija“, „įtraukusis ugdymas“ ir jų išaiškinimo.

Esminių kokybiško ugdymo visiems idėjų nacionaliniuose dokumentuose raida

Esminės švietimo sistemos nuostatos, rastos analizuotuose švietimo dokumentuose, pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė

Esminės švietimo sistemos nuostatos

Dokumentas	Esminės nuostatos
Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989	Mokykla – atvira ir prieinama visiems piliečiams (p. 15) Žmogaus pripažinimas aukščiausia vertybe (p. 34) Mokykla neturėtų toleruoti nereikalingo diferencijavimo į gabiuosius ir atsiliekančiuosius <...> (p. 31)
LR švietimo įstatymas, 1991-06-25 Nr. I-1489	Humanistinės tautos ir pasaulio kultūros vertybės (p. 1) Demokratijos principai bei visuotinai pripažintos žmogaus teisės (p. 1)
LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998-12-15 Nr. VIII-969	Specialusis ugdymas yra Lietuvos švietimo sistemos dalis (p. 3) Specialiųjų poreikių asmenys (p. 1), gebėjimų ir galių pripažinimas (p. 1) Patologija ir sutrikimas; ribotos galimybės dalyvauti ugdymo procese (p. 1) Integracija (visiška, dalinė), ugdymas specialiojo ugdymo įstaigoje, ugdymas namuose (p. 5) Lygios teisės specialiųjų poreikių asmenims įgyti pradinį, pagrindinį, vidurinį išsilavinimą, profesiją (p. 3)

2 lentelės tęsinys

LR švietimo įstatymas, 2011-03-17 Nr. XI-1281	Mokytis yra prigimtinei kiekvieno žmogaus teisė Žmogaus nelygstama vertė Demokratiniai santykiai Šalies kultūros tradicijos Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę
Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013-12-23 Nr. XII-745	Vienodų sąlygų mokytis visą gyvenimą sistema (13.4 p.) Lygių galimybių visiems teikimas ir orientacija į aukščiausius rezultatus (17.2 p.) Individualizuota įvairių formų pagalba (21.4 p.) Naudojimosi švietimu pirmenybė socialinės atskirties <...> bei specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų grupėms (19.3 p.) Socialinės atskirties įveika (19.3 p.) Autonomiškų bendradarbiaujančių mokyklų tinklas Kvalifikuoti pedagogai
Geros mokyklos koncepcija, 2015-12-21 Nr. V-1308	Humanistinės vertybės Kiekvieno ugdymo(si) sėkmės siekianti mokykla Mokykla – besimokanti bendruomenė Tarpusavio santykiai grindžiami <...> pagarbos, pasitikėjimo, solidarumo, lygiateisiškumo principais Mokiniai psichologiškai saugūs ir priimti

Esminės *mokyklos visiems* nuostatos randamos jau dokumente „Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija“ (1989). Daugumoje dokumentų konstatuojama, kad ugdymas grindžiamas demokratijos principais bei visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis²⁷. Nepaisant to, jog kiekvienas iš analizuotų svarbiausių šalies švietimo dokumentų akcentuoja itin svarbius švietimo principus, tokius kaip *humanistinių tautos ir pasaulio kultūros vertybių puoselėjimas, demokratinį santykių ugdymas, šalies kultūros tradicijų puoselėjimas, tautos tapatybės saugojimas* ir kt. (2 lentelė), inkliuzinio ugdymo idėjos juose slypi labai giliai ir sunku jas iš karto atpažinti.

Esminių švietimo sistemos nuostatų dėmė su tarptautiniu mastu pripažintomis inkliuzinio ugdymo nuostatomis iliustruojama 3 lentelėje.

²⁷ Tautinė mokykla, 1989; LR švietimo įstatymas, 1991; LR švietimo įstatymas, 2011, 2018 m. redakcija.

3 lentelė

**Švietimo sistemos nuostatų dermė su tarptautinėmis
inkliuzinio ugdymo nuostatomis**

Tarptautinės inkliuzinio ugdymo nuostatos²⁸	Lietuvos švietimo nuostatų pavyzdžiai	Dokumentas
Holistinio požiūrio į asmenį ir ugdymą, kai siekiama pažinti kiekvieną besimokantį ir identifikuoti jo gebėjimus bei interesus, juos panaudoti atskleidžiant asmeninį potencialą, personalizuojant ugdymąsi.	Žmogaus pripažinimas aukščiausia vertybe. Mokykla neturėtų toleruoti nereikalingo diferencijavimo į gabiuosius ir atsiliekančiuosius.	Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989
	Kiekvieno ugdymo(si) sėkmės siekianti mokykla.	Geros mokyklos koncepcija, 2015-12-21 Nr. V-1308
Atsakingos ir įsipareigojančios lyderystės, kuria siekiama kurti inkliuzinio ugdymo kultūrą, politiką, teisinę bazę ir praktiką įvairiais lygmenimis ir visose mokyklos aplinkose.	Mokykla – besimokanti bendruomenė.	Geros mokyklos koncepcija, 2015-12-21 Nr. V-1308
Informacijos ir fizinių aplinkų prieinamumo.	Mokykla – atvira ir prieinama visiems piliečiams.	Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989
Mokymuisi draugiškos aplinkos, kurioje kiekvienas jaučiasi saugus, priimtas, sulaukia pagalbos, yra skatinamas mokytis ir išreikšti save.	Tarpusavio santykiai grindžiami pagarbos, pasitikėjimo, solidarumo, lygiateisiškumo principais. Mokiniai psichologiškai saugūs ir priimti.	Geros mokyklos koncepcija, 2015-12-21 Nr. V-1308
Visų vaikų dalyvavimo ugdymo procese užtikrinimo.	Socialinės atskirties įveika.	Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013-12-23 Nr. XII-745
Diferencijuoto, individualizuoto, personalizuoto ugdymo ir ugdymosi – pagalba suteikiama, atsižvelgiant į besimokančiųjų poreikius.	Individualizuota įvairių formų pagalba.	Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013-12-23 Nr. XII-745

²⁸ Remiantis Ainscow, Booth, 2002; 2016; European Agency, 2009.

3 lentelės tęsinys

Visų mokytojų ugdymas ir pasirėngimas dirbti inkliuzinėje mokykloje.	Kvalifikuoti pedagogai.	Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013-12-23 Nr. XII-745
Išteklių sutelkimo ir efektyvaus jų valdymo bei panaudojimo, kuriant inkliuzinę mokyklą visiems.	–	–

Pateiktas tarptautinių inkliuzinio ugdymo nuostatų palyginimas su nacionalinėmis švietimo nuostatomis (3 lentelė) rodo, kad dauguma nuostatų, reglamentuotų *Geros mokyklos koncepcijoje* (2015) ir *Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje* iš esmės atspindi kai kurias inkliuzinio ugdymo nuostatas. Kita vertus, šalies švietimo dokumentuose pastebimas nuostatų deklaratyvumas, stokojama sistemiškumo, metodologinio nuoseklumo, aiškių sąsajų su švietimo ir ugdymo paradigma. Tai iš dalies gali būti siejama ir su sąvokų vartojimu bei aiškinimu.

Kitas aspektas, pagal kurį buvo analizuoti pasirinkti dokumentai, – švietimo tikslai. Analizės rezultatai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

Švietimo tikslai

Dokumentas	Esminės nuostatos
Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989	Pribrandinti bent didelę savo ugdytinių dalį ligi tokio asmens savimonės laipsnio, kad ji sugebėtų reikšti tautos kultūros savimonę, apmąstyti savo kultūros būklę ir jos vystymosi kelius, derinti su kitų tautų interesais, įnešti savo nepakartojamų vertybių indėlį į bendrą žmonijos aruodą (p. 9).
LR švietimo įstatymas, 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489	Dvasinių ir fizinių galių puoselėjimas (1 str.) Dorovės ir sveikos gyvensenos pagrindai Individualybės plėtotė Tęstinio lavinimosi galimybės Pilietiškumas, asmens teisių ir pareigų šeimai, tautai, visuomenei ir Lietuvos valstybei samprata
LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998 m. gruodžio 15 Nr. VIII-969	Padėti specialiųjų poreikių asmeniui suvokti bendrąsias žmogaus vertybes (5 str.) Savarankiškas gyvenimas vietos bendruomenėje (5 str.) Tęstinio ugdymosi galimybės (5 str.) SUP asmenų integruotas ugdymasis bendrojo ugdymo įstaigose (5 str.)

4 lentelės tęsinys

LR švietimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281	Vertybinių orientacijų ugdymas (3 str.) Socialinė kompetencija (3 str.) Pažinimo poreikių tenkinimas (3 str.) Mokymasis visą gyvenimą (3 str.) Demokratijos tradicijos
Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-745	Veržlus ir savarankiškas žmogus, Lietuvos ir pasaulio ateities kūrėjas
Geros mokyklos koncepcija, 2015 m. gruodžio 21 d. Nr. V-1308	Geri (pageidaujami, priimtini) ugdymo(si) rezultatai Turtingos, įsimenančios, prasmingos, malonios gyvenimo mokykloje patirtys

Konceptualiuose švietimo dokumentuose – koncepcijose ir strategijose²⁹ – tikslai formuluojami globalesni, peržengiantys vienos valstybės ribas, pvz., *įnešti savo nepakartojamų vertybių indėlį į bendrą žmonijos aruodą; žmogus – Lietuvos ir pasaulio ateities kūrėjas*. Ypatingas dėmesys skiriamas asmens savimonei, tautinei kultūrai. O analizuotuose švietimą reglamentuojančiuose įstatymuose formuluojant tikslus daugiau dėmesio skiriama asmens vertybiniam ugdymui, dvasinių galių puoselėjimui, socialinių ir pažinimo poreikių tenkinimui, pilietiškumui, individualybės plėtotei, specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimui, mokymuisi visą gyvenimą.

Vertinant, kiek šiuose dokumentuose esantys tikslai atspindi anksčiau aprašytus inkliuzinio ugdymo tikslus, galima išskirti keletą dokumentų, kuriuose esantys tikslai „veda“ link inkliuzinio ugdymo arba sutampa su inkliuzinio ugdymo tikslais:

LR švietimo įstatymas, 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489	Individualybės plėtotė
LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998-12-15 Nr. VIII-969	SUP asmenų integruotas ugdymasis bendrojo ugdymo įstaigose (5 str.)
LR švietimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281	Demokratijos tradicijos

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog integruotas ugdymas nėra tas pats, kas inkliuzinis ugdymas, tačiau tuo laikotarpiu reglamentuotas ir ugdymo tikslu iškeltas „specialiųjų poreikių asmenų integruotas ugdymasis bendrojo ugdymo

²⁹ Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989; Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-745.

įstaigose“ (LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998) gali būti vertinamas kaip pozityvus dalykas, sudaręs prielaidas švietimo sistemos vystymuisi inkluzinio ugdymo link. LR švietimo įstatyme (1991; 2011) tiesioginių ir akivaizdžių inkluzinio ugdymo tikslų nėra, tačiau viename iš dokumentų užsimenama apie kiekvieno individualumo pripažinimo svarbą ir siekį.

Trečiasis aspektas, pagal kurį atlikta analizė, – švietimo pagalba. Šis aspektas pasirinktas todėl, kad, siekiant užtikrinti kiekvieno mokinio individualių ir labai skirtingų poreikių tenkinimą, aktyvų dalyvavimą tiek formaliose, tiek neformaliose ugdymo veiklose, svarbus bendradarbiavimas ir besimokančio asmens poreikius atitinkanti pagalba (Booth ir Ainscow, 2016). Švietimo pagalbos reglamentavimo tendencijos pateiktos 5 lentelėje.

5 lentelė

Švietimo pagalba

Dokumentas	Esminės nuostatos
Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989	–
LR švietimo įstatymas, 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489	Vaikai su fiziniais ar psichiniais trūkumais (12 str.) Ugdomi namuose, bendrosiose ar korekcinėse grupėse / klasėse, specialiose įstaigose (12 str.) Korekcinis ar specialusis ugdymas Specialiosios diagnostikos komisijos Defekto pobūdis, sunkumo laipsnis ir sudėtingumas (3 p.)
LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998-12-15 Nr. VIII-969	Specialioji pedagoginė psichologinė pagalba (5 str.) Veiksmingas specialiųjų poreikių asmenų ugdymas (5 str.) Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija (8 str. 3 p.) Pedagoginė psichologinė tarnyba (8 str. 3 p.)
LR švietimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281	Švietimo pagalba vaikams, jų tėvams ir pedagogams (29 str.) Didinti švietimo veiksmingumą (29 str.)
Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-745	Švietimo prieinamumas ir lygios galimybės (13.3 p.) Individualūs gebėjimai (13.3 p.) Tenkinti specialiuosius ugdymosi <...> poreikius (13.3 p.) Pedagoginė ir psichologinė pagalba (13.3 p.) Kokybiškas ugdymas įvairių gebėjimų ir poreikių vaikams, mokymosi sąlygos etninių mažumų, migrantų vaikams
Geros mokyklos koncepcija, 2015 m. gruodžio 21 d. Nr. V-1308	Mokytojas yra mokinio pagalbininkas Individualūs poreikiai ir pasirinkimai

Chronologiškai sekant švietimo pagalbos reglamentavimo raišką analizuotuose dokumentuose, akivaizdi pagalbos kryptingumo ir sampratos kaita. Pirmojoje LR švietimo įstatymo redakcijoje (1991 m.) pagalba nukreipiama asmenims, turintiems *fizinių ar psichinių trūkumų*, skiriant jiems specialųjį-korekcinį ugdymą pagal *defekto pobūdį, sunkumo laipsnį ir sudėtingumą*. Po septynerių metų patvirtintame LR specialiojo ugdymo įstatyme (1998) svarbesniu pagalbos objektu tampa ne asmens sutrikimas, o specialieji poreikiai, išplečiamos pagalbos galimybės įsteigiant įvairaus lygmens pagalbos struktūras, tokias kaip švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisija (dabar – vaiko gerovės komisija), pedagoginė psichologinė tarnyba. Tačiau išlieka specialiosios pedagoginės pagalbos, skirtos asmenims, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, kryptingumas, pagalbos sutelkimas vienai ypatingų poreikių turinčių asmenų grupei. Tokie požymiai būdingi integruotam ugdymui.

Tam tikras lūžis keičiant pagalbos kryptį dokumentuose pastebimas 2011 m., kai priėmus naujos redakcijos LR švietimo įstatymą (2011) panaikinamas LR specialiojo ugdymo įstatymas (1998) ir įvedama platesnė sąvoka – „švietimo pagalba“, kuri reiškia ne tik specialiąją pedagoginę pagalbą asmenims, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, bet ir pagalbą kiekvienam vaikui, tėvams ir pedagogams, esant poreikiui. Pagalba skiriama visos švietimo sistemos ir kiekvieno besimokančio asmens ugdymosi veiksmingumui didinti. Būtent tokia nuostata yra būdinga inkliuziniam ugdymui, kuris orientuotas į visus ir kiekvieną vaiką, pripažįstant ir vertinant įvairovę ir užtikrinant kokybišką visų vaikų ugdymą ir ugdymąsi, rūpinantis kiekvienu ir neišskiriant vienos grupės.

Dar vėlesniuose strateginiuose dokumentuose išryškėja orientacija į individualius gebėjimus, pagalbos svarba išryškinama užtikrinant švietimo prieinamumą ir lygias galimybes, akcentuojama kokybiškas įvairių gebėjimų ir poreikių turinčių vaikų ugdymas ir ugdymasis, mokymosi sąlygos etninių mažumų, migrantų vaikams (Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013), stiprinamas mokytojo, kaip kiekvieno mokinio pagalbininko, vaidmuo (Geros mokyklos koncepcija, 2015). Tai visiškai atitinka inkliuzinio ugdymo koncepciją ir inkliuzinės švietimo pagalbos sampratą. Tačiau nė viename analizuotame dokumente neaptikta sąvokų „inkliuzija“, „inkliuzinis ugdymas“, „įtraukusis ugdymas“. Sąvoka „integracija“ buvo pateikta ir išaiškinta Specialiojo ugdymo įstatyme (1998), kaip specialiųjų poreikių asmenų ugdymo formos (16 str.): *visiška integracija* (3str. 9 p.) ir *dalinė integracija* (3 str. 10 p.).

Apibendrinimas

Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, įsipareigojo kurti ir įgyvendinti inkliuzinio ugdymo sistemą, grindžiant ją bendromis tarptautinėmis etinėmis ir politinėmis švietimo nuostatomis, kurios užtikrintų socialiai teisingą kokybišką

ugdymą visiems. Švietimo pokyčiai inkliuzinio ugdymo link išryškino poreikį keisti nusistovėjusias švietimo ir ugdymo tradicijas, vertybes, sąvokas. Švietimo ir ugdymo tradicijų kaita prasidėjo nuo integruoto ugdymo nuostatos, akcentuojančios vaikų, turinčių „specialiųjų poreikių“, integravimą (įtraukimą į bendrojo ugdymo mokyklas), įgyvendinimo ir su šia nuostata derančių sąvokų „dalinė integracija“, „visiška integracija“ reglamentavimo. Tarptautiniai sisteminiai švietimo politikos, kultūros ir praktikos pokyčiai inkliuzinio ugdymo link, pabrėžiantys kokybišką ugdymą visiems, pripažįstant ir vertinant ugdymo ir ugdymosi proceso dalyvių ir jų poreikių įvairovę, išryškino ne tik besimokančiųjų *įtraukimo* į bendrojo ugdymo sistemą svarbą, bet ir *dalyvavimo* užtikrinimą bei *pasiekimų* pripažinimą. Šios esminės nuostatos tiesiogiai ar latentiskai numanomos Lietuvos švietimo strateginiuose dokumentuose. Naujausiuose švietimo dokumentuose *inkliuzinio ugdymo* sąvoka neminima, jos turinys nėra apibrėžtas. Pastaraisiais metais sudėtingą socialinį konstruktą „inkliuzinis ugdymas“ bandoma sulietuvinti ir keisti jį sąvoka „įtraukusis ugdymas“, kurios turinys taip pat neatskleistas. Neapibrėžtas sudėtingų sąvokų (konstruktų) turinys skatina įvairias interpretacijas, lemia sąvokų, tokių kaip „integruotas / įtraukusis ugdymas“, „inkliuzinis ugdymas“, painiojimą, sinonimišką vartojimą, trukdo susikalbėti. Svarbiausių šalies švietimą reglamentuojančių dokumentų analizė parodė, kad dauguma jų akcentuoja tokius švietimo principus, kaip *humanistinių tautos ir pasaulio kultūros vertybių puoselėjimas, demokratinių santykių ugdymas, šalies kultūros tradicijų puoselėjimas, tautos tapatybės saugojimas* ir kt., kurie didele dalimi yra deklaratyvūs, tačiau inkliuzinio ugdymo idėjas juose slypint daugiau ar mažiau galima atpažinti. Šiame kontekste svarbūs taip pat nuostatų sistemiškumas, metodologinis nuoseklumas, aiškios jų sąsajos su švietimo ir ugdymo paradigma, sąvokomis ir jų turiniu. Taigi, „inkliuzinis ugdymas“ ar „įtraukusis ugdymas“? Norėdami atsakyti į šį klausimą, t. y. apsispręsti ir sutarti, *kas yra kas*, turėtume permąstyti šių sąvokų turinį bei sąsajas su švietimo ir ugdymo modeliu, kurį ketiname įgyvendinti – inkliuzinio ugdymo ar integruoto (įtraukiojo) ugdymo, aiškiai jas apibrėžti nacionaliniuose švietimo dokumentuose, nepainioti tarpusavyje.

Literatūra

- Agency Position on Inclusive Education Systems*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Prieiga internete: <https://inclusive-education-in-action.org/index.php/resources/>
- Ainscow, M., Booth, T. ir Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. London: Routledge.
- Booth, T. ir Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. CSIE.

- Booth, T. ir Ainscow, M. (2016). *Index for Inclusion: a guide to school development led by inclusive values*. Index for inclusion network.
- CRPD-GC-4 (2016). *Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 4* (2016). Article 24: Right to inclusive education. 2 September 2016.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2012). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Duoblienė, L. (2009). Postmodernios minties reikšmė švietimo kaitai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 22, 9–24. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/291246830_Postmodernios_minties_reiksme_svietimo_kaitai
- Education and Training 2020* (2015). Joint Report, 2 September 2015. Prieiga internete: <https://ec.europa.eu/education/>; https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en
- European Agency for Development in Special Needs Education (2009). *Key Principles for Promoting Quality in Inclusive Education – Recommendations for Policy Makers*, Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education. Prieiga internete: www.european-agency.org
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2014). *Thematic Key Words for Special Needs and Inclusive Education Glossary of Terms*. Odense. Prieiga internete: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Thematic%20Key%20Words%20for%20Special%20Needs%20and%20Inclusive%20Education.pdf>
- Geros mokyklos koncepcija*. 2015 m. gruodžio 21 d. Nr. V-1308. Vilnius.
- Huitt, W. (2011). *Analyzing paradigms used in education and schooling*. Educational Psychology Interactive. Valdosta, GA: Valdosta State University. Prieiga internete: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/paradigm.pdf>
- JT neįgaliųjų teisių konvencija* (2006) (angl. *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882; <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259>
- LR specialiojo ugdymo įstatymas*. 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969. Vilnius.
- LR švietimo įstatymas*, 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. Vilnius.
- LR švietimo įstatymas*, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Vilnius.
- Peters, S. J. (2006). *Inclusive Education: An EFA Strategy for All Children*. World Bank. Prieiga internete: <http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/>

Resources/278200-1099079877269/547664-1099079993288/InclusiveEdu_efa_strategy_for_children.pdf

Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, (1989).

The role of education in the Europe 2030 strategy: addressing current and new challenges of sustainability, inclusiveness and attractiveness, Eriksson Waterschoot, S. (2018). European Commission. Prieiga internete: <https://circabc.europa.eu/webdav>

UNESCO (2009). International Conference on Education 48th session, Geneva, Switzerland. 25–28 November 2008. *“Inclusive Education: the Way of the Future”. Final Report*. Prieiga internete: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Policy_Dialogue/48th_ICE/ICE_FINAL_REPORT_eng.pdf

UNESCO (2001). *Open File on Inclusive Education: Support materials for Managers and Administrators*.

UNESCO (2016). *Reaching out to All Learners: a Resource Pack to Supporting Inclusive Education. Defining inclusive education*. Prieiga internete: http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/ibe-crp-inclusiveeducation-2016_eng.pdf

Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. Patvirtinta LR Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. XII-745.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1946) (angl. *Universal Declaration of Human Rights*). Prieiga internete: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml#a26>

**INCLUSIVE OR ENGAGING ('ABSORBING') EDUCATION:
INTERPRETATIONS OF SOCIAL CONSTRUCTS
IN THE CONTEXT OF CHANGE IN EDUCATION**

Stefanija Ališauskienė, Lina Miltenienė
Šiauliai University, Lithuania

Summary

Lithuania, like other European countries, has committed to develop and implement inclusive education systems. The ideology of inclusive education must be closely linked with proper and appropriately agreed terminology and concepts. Based on the paradigm of social constructivism, discussions and debates among representatives of various related structures, systems and areas both in the international and national context enable to construct social constructs with reconciled and comparable content. Otherwise, new concepts simply replace the old ones but do not change either policy or practice. In various social cultural contexts, such concepts as *integration*, *integrated education*, *inclusion*, *inclusive education*, *school for all*, *quality education for all* can be interpreted differently. This article aims to reveal the concept of inclusive education and how the content of this concept is reflected in the latest national legal documents. The article is based on the study of theoretical sources, the review of international documents related to entrenchment of human rights and inclusive education approaches, and the analysis of national education and training documents. Six documents – The National School. The Concept of Secondary General Education School of Lithuania (1989); Law on Education of the Republic of Lithuania (1991; 2011); Law on Special Education of the Republic of Lithuania (1998); The National Strategy on Education for the years 2013-2022; The Concept of the Good School (2015) – were analysed in the following aspects: essential approaches of the education system, aims of education and regulation of educational assistance. Analysing the above-mentioned aspects, their coherence with inclusive education approaches was sought. Besides, analysing selected documents, the concepts “integrated education/integration”, “inclusive education/inclusion”, “engaging (absorbing) education” and their explanations were sought.

Educational change towards inclusive education highlighted the need to change established traditions, values and concepts of education and training. Change in education and training traditions began with the approach of implementation of integrated education, emphasizing regulation of integration (engagement, absorbing) of children with special needs in mainstream schools

and of concepts “partial integration”, “full integration” cohering with this approach. International systemic change in the education policy, culture and practice towards inclusive education, emphasizing quality education for all, acknowledging and appreciating the diversity of (self-)educational process participants and their needs, highlighted the importance of not only *engaging (absorbing)* learners in the mainstream education system but also of ensuring their *participation* and recognition of their *achievements*.

The document analysis has demonstrated that the essential approaches of inclusive education are directly or latently emphasized in the strategic documents of education of Lithuania. However, in the most recent documents on education, the concept of *inclusive education* is not mentioned; its content is not defined. In recent years, it is attempted to find a Lithuanian equivalent for the complex social construct “inclusive education” and to replace it with the concept “engaging education”, the content of which is also not revealed. Undefined content of complex concepts-constructs promotes various interpretations, leads to confusion of concepts (such as “integrated”/“engaged”, “inclusive” education), and impedes communication. The analysis of the most important documents regulating the country’s education has shown that most of them emphasize such educational principles as *fostering of humanistic national and world cultural values, development of democratic relations, fostering of the country’s cultural traditions, preservation of national identity*, etc. However, the mentioned above principles are largely declarative though inclusive education ideas can be more or less recognized in them. In this context, the systemic approach, methodological consistency of approaches, their clear links to the paradigm, concepts of education and training and their content are also important. Thus, “engaging” or “inclusive” education? To answer this question, to decide and agree *what is what*, we should rethink the content of concepts and links with the model of education and training, which we intend to implement – of integrated (engaging / absorbing) or inclusive education, clearly define them in national education documents, not confusing between the two of them.